

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikosasioiden käsittelystä yhden tuomarin istunnossa

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan, että kihlakunnan-oikeuksissa ja raastuvanoikeuksissa otettaisiin käyttöön eräissä rikosasioissa jo ennen alioikeuksien yhtenäistämistä oikeudenkäymiskäärän muuttamisesta 27 päivänä maaliskuuta

1987 annetun lain 2 luvun 4 §:ssä tarkoitettu yhden tuomarin istunto.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päivänä tammikuuta 1989.

SISÄLLYSLUETTELO

	Sivu		Sivu
PERUSTELUT	3	3. Lakiehdotuksen perustelut	4
1. Nykyinen tilanne ja ehdotetut muutokset	3	4. Voimaantulo	6
2. Esityksen taloudelliset vaikutukset	4	LAKITEKSTI	7
		LIITE 1	8

PERUSTELUT

1. Nykyinen tilanne ja ehdotetut muutokset

Eduskunta on 4 päivänä helmikuuta 1987 hyväksynyt hallituksen esitykseen eduskunnalle yleisten alioikeuksien yhtenäistämistä koskeksi lainsäädännöksi (hall.es. 28/1986 vp.) sisältyneen ehdotuksen laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta. Oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta annetun lain (354/87) 1 luvun 1 §:n mukaan nykyisten kihlakunnanoikeuksien ja raastuvanoikeuksien tilalle tulevat käräjäoikeudet.

Saman lain 2 luvun 4 §:n mukaan käräjäoikeus on rikosasiassa päätösvaltainen myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja, jos syyte koskee rikosta, josta tapaukseen sovellettavassa rangaistussäännöksessä ei asiassa ilmenevien seikkojen vallitessa tehtynä ole säädetty muuta tai ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai vankeutta enintään yksi vuosi. Tällöin rangaistukseksi ei voida tuomita ankarampaa rangaistusta kuin sakko.

Sanotun lain voimaantulosta säädetään erikseen lailla. Edellä mainitun hallituksen esityksen mukaan yhtenäistämistä tarkoittava laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta olisi tarkoituksenmukaisinta saattaa voimaan samanaikaisesti riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistuksen kanssa. Vastauksessaan mainittuun hallituksen esitykseen eduskunta edellyttää hallituksen huolehtivan siitä, että luvatut uudistusesitykset alioikeuksien yhtenäistämistä koskevista yksityiskohtaisista säännöksistä ja riita-asiaiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamisesta annetaan eduskunnalle siten, että lainsäädäntö saadaan voimaan suunnitellulla tavalla 1990 luvun alussa.

Koska yhden tuomarin istunnon käyttöön ottaminen rikosasioissa ei liity riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamiseen, ehdotetaan nyt, että sellainen istunto voitaisiin ottaa alioikeuksissa käyttöön jo ennen muuta alioikeusuudistusta.

Yhden tuomarin käsittelyn ottaminen käyttöön vaiheittain asiaryhmittäin on osoittautu-

nut hyväksi vaihtoehdoksi edettäessä kohti lopullista kokoonpanouudistusta. Yhden tuomarin istunto on jo otettu käyttöön toukokuun 1 päivänä 1987 voimaan tulleen hakemusasioiden käsittelystä yleisessä alioikeudessa annetun lain (307/86) perusteella. Kun avioliiton purkamista koskevat asiat tammikuun 1 päivänä 1988 voimaan tulleella avioliittolain muuttamisesta annetulla lailla (411/87) muuttuivat riita-asioista hakemusasioiksi, aikaisemmin ainoastaan alioikeuden täysilukuisessa kokoonpanossa ratkaistavista muista kuin rikosasioista yhden tuomarin käsittelyssä voidaan ratkaista noin puolet.

Lisäksi yhden tuomarin istunto on jo aikaisemmin ollut käytössä rangaistuksen täytäntöönpanosta annetun asetuksen 6 luvun 7 §:n 2 momentin (595/77) perusteella sakon muuntorangaistuksen määräämistä koskevissa asioissa ja rikesakkolain (66/83) 14 §:n perusteella käsiteltävässä rikesakkoasiasa yleisessä alioikeudessa.

Vaiheittainen yhden tuomarin käsittelyn käyttöön ottaminen helpottaa tuomioistuimia sopeutumaan kokonaisuudistukseen. Samalla voidaan tuomioistuimessa käsiteltävien asioiden lukumäärän mahdollisesta lisääntymisestä huolimatta saada tuomioistuinten henkilökunnan lukumäärä paremmin vastaamaan koko uudistuksen jälkeistä henkilökuntatarvetta. Lisäksi voidaan aikaistaa niiden tavoitteiden toteutuminen, joihin alioikeuden kokoonpanovaihtoehtoilla ja yhden tuomarin käsittelyllä on pyritty. Liitteen 1 taulukosta I ilmenee alioikeuden istunnossa käsiteltävien asioiden lukumäärät.

Ehdotetulla lailla on tarkoitus ainoastaan aikaistaa alioikeusuudistusta rikosasioiden yhden tuomarin istunnon osalta. Sen vuoksi on tarkoitus, että kun alioikeusuudistuksen voimaantulosta säädetään erikseen lailla, samalla kumotaan nyt ehdotettu laki.

2. Esityksen taloudelliset vaikutukset

Kuten alioikeuksien yhtenäistämistä tarkoitavassa hallituksen esityksessä on todettu, ehdotuksen tultua voimaan olisi noin kolmannes nykyisin täysilukuisen tuomioistuimen istunnossa käsiteltävistä rikosasioista mahdollista käsitellä yhden tuomarin istunnossa. Raastuvanoikeuksien osalta ehdotus tarkoittaa sitä, että käsiteltävien asioiden lukumäärän lisääntymisestä huolimatta niissä ei tarvitse lisätä tuomareiden lukumäärää. Kihlakunnanoikeuksien osalta säästö ilmenee niiden istuntojen lukumäärän vähenemisenä, joissa lautamiehet ovat mukana.

Lisäksi yhden tuomarin istunnossa käsittely saattaa yksinkertaisemmissa asioissa olla tuomioistuimen monijäsenisessä kokoonpanossa tapahtuvaa käsittelyä tehokkaampi ja nopeampi.

Ehdotuksen taloudellisten vaikutusten ja henkilöstövaikutuksen täsmällinen arvioiminen on kuitenkin vaikeaa.

3. Lakiehdotuksen perustelut

1 §. Pykälässä määritellään yhden tuomarin istunnon toimivalta. Ehdotus vastaa oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta 27 päivänä maaliskuuta 1987 annetun lain 2 luvun 4 §:ää. Siihen on tehty ainoastaan se muutos, että yhtenäisen alioikeuden, käräjäoikeuden, asemesta puhutaan nykyisistä alioikeuksista, kihlakunnanoikeudesta ja raastuvanoikeudesta. Ehdotuksen mukaan kihlakunnanoikeus ja raastuvanoikeus olisi siis päätösvaltainen rikosasiassa myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja, jos syyte koskee rikosta, josta tapaukseen sovellettavassa rangaistussäännöksessä ei asiassa ilmenevien seikkojen vallitessa tehtynä ole säädetty muuta tai ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai vankeutta enintään yksi vuosi. Tällöin rangaistukseksi ei voida tuomita ankarampaa rangaistusta kuin sakko.

Vaikka yhden tuomarin istunnon käyttäminen ei pykälän perusteella olisi pykälässä tarkoitetuissa asioissa pakollinen, tulisi sanottua istuntoa kuitenkin käyttäen aina, kun sen käyttämisen edellytykset ovat olemassa.

Oikeudenkäymiskaaren 23 luvun 1 a §:ssä on säännös, jonka mukaan asioiden käsittelemisestä kihlakunnanoikeudessa ja raastuvanoi-

keudessa yhden tuomarin kokoonpanossa on säädetty erikseen. Sen vuoksi nyt ehdotettavan lain johdosta ei tarvitse tehdä muutosta oikeudenkäymiskaaren 23 lukuun, jossa säädetään muun muassa tuomionvoipaisuudesta.

Yhden tuomarin istunnossa voidaan käsitellä myös sellainen pykälässä tarkoitettu rikosasia, jossa ainoastaan asianomistaja vaatii rangaistusta.

Kuten edellä mainitun hallituksen esityksen perusteluissa on todettu, tyypillisiä ehdotetussa kokoonpanossa käsiteltäviä asioita olisivat liikenteen vaarantaminen, silloin kun ei samanlaisesti ole aiheutettu ruumiinvammaa tai kuolemaa, rattijuopumus, kulkuneuvon luovuttaminen juopuneelle, vahingonteko ja näpistys.

Päätösvaltaisuuden kannalta ratkaisevaa olisi siis se rangaistussäännös, jota tekoon, siinä muodossa, kuin se on tehty, on sovellettava. Esimerkiksi yksityisen asiakirjan väärentämisestä on rikoslain 36 luvun 5 §:n perusteella tuomittava vähintään kuuden kuukauden ja enintään neljän vuoden vankeusrangaistus. Kuitenkin jos asianhaarat ovat olleet erittäin lieventävät, rangaistukseksi voidaan tuomita enintään kuuden kuukauden vankeusrangaistus tai sakko. Siten yhden tuomarin istunnossa voitaisiin tuomita sakkorangaistus esimerkiksi erittäin lieventävien asianhaarojen vallitessa tehdystä yksityisen asiakirjan väärentämisestä.

Sen sijaan rangaistuksen yleiset vähentämisperusteet eivät vaikuta pykälässä tarkoitettussa kokoonpanossa käsiteltävien asioiden piiriin. Puheenjohtajan yksin toimittamassa käsittelyssä ei voida käsitellä myöskään sellaista rikosasiaa, jossa sakkorangaistus tuomitaan rikoslain 3 luvun 5 §:n 2 momentin perusteella, jos tekoon sovellettavan rangaistussäännöksen mukaan sellaista rangaistusta ei voida tuomita.

Rikosasiassa tuomittua menettämisestä ja määrättyä ajokieltoa ei, kuten edellä mainitussa hallituksen esityksessä on todettu, pidetä tässä yhteydessä rangaistuksina, joten ne voidaan tuomita yhden tuomarin istunnossa, jollei asiaa muusta syystä ole käsiteltävä tuomioistuimen täysilukuisessa kokoonpanossa.

Pykälän sanamuodon mukaisesti tuomioistuimen täysilukuinen kokoonpano on aina toimivaltainen käsittelemään yhden tuomarin istunnossa käsiteltävän asian. Eduskunta poisti eduskunnan lakivaliokunnan mietinnön n:o 11 (1986 vp.) perusteella alkuperäiseen hallituksen esitykseen kuuluneen 3 §:n 2 momentin, jonka

mukaan yhden tuomarin istunnossa käsiteltävä asia on kuitenkin käsiteltävä tuomioistuimen täysilukuisessa kokoonpanossa muun muassa silloin, kun se asiassa esitetyn muun vaatimuksen takia tai muutoin asian laatuun nähden on perusteltua. Sellainen asia olisi ilman erityistä säännöstäkin käsiteltävä tuomioistuimen monijäsenisessä kokoonpanossa. Sellaisia ensisijaisesti tuomioistuimen monijäsenisessä kokoonpanossa käsiteltäviä asioita ovat esimerkiksi asiat, joissa on esitetty merkittävä vahingonkorvausvaatimus, tuomittava merkittävä menettämisseuraamus tai jossa on laajaa todistelu.

Pykälän perusteella yhden tuomarin istunnossa voidaan käsitellä ainoastaan sellaiset rikosasiat, joiden käsittelemisestä tuomioistuimen erityiskokoonpanossa ei ole säädetty. Siten esimerkiksi rikosasia, joka muutoin voitaisiin käsitellä tässä pykälässä tarkoitettussa istunnossa, mutta joka sotilasoikeudenkäyntilain (326/83) 3 §:n 1 momentin mukaan on käsiteltävä kokoonpanossa, jossa on puheenjohtaja ja kaksi sotilajäsentä, on tuon erityissäännöksen perusteella edelleen käsiteltävä sanotussa erityiskokoonpanossa.

Kun lakiin ei ehdoteta otettavaksi erityissäännöstä yhden tuomarin istunnon pitämistä muuna aikana tai muussa paikassa kuin yleisten istuntojen pitämisestä on säädetty, nyt ehdotettavan lain perusteella pidettävä yhden tuomarin istunto on pidettävä säännönmukaisella istuntopaikalla.

Puheenjohtajana yhden tuomarin istunnossa voisi toimia myös tuomioistuinharjoittelua suorittava notaari. Tuomiokuntain hoidosta annetun asetuksen 16 §:n perusteella hovioikeus voi määrätä oikeustieteen kandidaatin tutkinnon suorittaneen 25 vuotta täyttäneen henkilön, joka on toiminut notaarina vähintään kuusi kuukautta ja mainitun tutkinnon suorittamaan seurannut 20 istuntopäivää käräjien toimittamista, toimimaan kihlakunnan oikeuden puheenjohtajana. Raastuvanoikeudesta annetun lain 4 a §:n 2 momentin (896/79) ja raastuvanoikeudesta annetun asetuksen 15 a §:n (1081/79) mukaan raastuvanoikeuden hallintojaosto voi määrätä raastuvanoikeudessa toimessaan kuusi kuukautta olleen notaarin omalla vastuullaan käsittelemään niitä tuomarin tehtäviin kuuluvia asioita, jotka raastuvanoikeuden jäsenet on oikeutettu yksin ratkaisemaan. Raastuvanoikeudesta annetun asetuksen 15 b:n 2 momentin mukaan hovioi-

keus voi tarvittaessa antaa tarkempia määräyksiä harjoittelun järjestämisestä raastuvanoikeudessa. Mainitun säännöksen perusteella hovioikeus voi antaa myös tarkempia määräyksiä notaarin toimimisesta puheenjohtajana rikosasioiden yhden tuomarin istunnossa.

Rikosasian määräämisessä eri kokoonpanojen käsiteltäväksi noudatettaisiin nykyisin alioikeudessa vallalla olevaa käytäntöä rikosasian määräämisestä eri istuntopäiville. Syyttäjä huolehtisi siten vastaajien haastattamisesta tuomarilta saamiensa ohjeiden mukaisesti niihin istuntoihin, jotka tuomari on määrännyt. Silloin kun ei ole selvää, voidaanko asia käsitellä yhden tuomarin istunnossa, asia olisi määrättävä käsiteltäväksi täysilukuisen kokoonpanon istunnossa.

Ehdotukseen ei sisälly mitään erityisiä menettelysäännöksiä rikosasian käsittelemisestä yhden tuomarin istunnossa. Siinä yhteydessä, kun rikosasioiden käsittely aikanaan kokonaisuudessaan uudistetaan, tulee pohdittavaksi, tarvitaanko rikosasioiden yhden tuomarin istunnon osalta sanottuja erityissäännöksiä.

Siitä huolimatta, että yhden tuomarin istunnossa pidettävästä pöytäkirjasta ei ehdoteta lakiin otettavaksi erityistä säännöstä, on kiinnitettävä huomiota siihen, että asiaa myös yhden tuomarin istunnossa käsiteltäessä asianosaisten ja todistajien lausumat tulee ottaa pöytäkirjaan sellaisinaan. Käsitelyssä ja pöytäkirjassa saa viitata esitutkinnasta laadittuun pöytäkirjaan vain, kun asiaa tuomioistuimessa käsiteltäessä asianosainen tai todistaja poikkeaa esitutkinnassa lausumastaan. Silloin kun asianosaiset ovat asiasta samaa mieltä, kirjaaminen voi olla lyhyttä. Mutta myös yhden tuomarin istunnossa käsiteltävässä asiassa saattaa esiintyä tilanteita, jolloin pöytäkirjaamisen tulee olla varsin seikkaperäistä.

Pöytäkirjasta ja sen osana olevasta päätöksestä vastaisi myös yhden tuomarin istunnossa käsiteltävissä asioissa puheenjohtaja. Siitä huolimatta saattaa useassa tapauksessa olla tarkoituksenmukaista, että puheenjohtajalla on istunnossa apunaan erillinen pöytäkirjanpitäjä, jona voi toimia joko tuomioistuimen notaari tai kansliahenkilökuntaan kuuluva. Silloin kun pöytäkirjanpitäjä avustaa pöytäkirjan pitämisessä, tulisi mahdollisuuksien mukaan pyrkiä siihen, että pöytäkirja ja mahdolliset ilmoitukset saataisiin jo istunnon aikana tai välittömästi sen jälkeen valmiiksi.

Myös silloin, kun asia ratkaistaan yhden tuomarin istunnossa, on erityistä huomiota kiinnitettävä päätöksen perustelemiseen. Oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 3 §:n mukaan ”jokainen tuomio perustettakoon syihin ja lakiin eikä mielivaltaan, ja pantakoon siihen selvästi ne pääsyyt ja se lainkohta, joihin päätös perustuu”. Oikeuskäytännössä ei aina ole täysin noudatettu edellä mainitun säännöksen vaatimuksia. Tuomioiden perustelut ovat toisinaan niukkoja ja ylimalkaisia eikä niistä aina käy ilmi, mistä syystä tuomioistuim on päättänyt tuomiosta ilmenevään lopputulokseen.

Jos tuomioistuin vastaajan syytteen kiistämisestä huolimatta tuomitsee vastaajan, tulisi päätöksestä käydä ilmi se, millä perusteella vastaaja kiistämisestä huolimatta tuomitaan. Samoin silloin, kun tuomioistuin hylkää syytteen, tuomioistuimen ratkaisu on perusteltava.

Liitteen 1 taulukossa II on esitetty eri rikosten ja niistä tuomittujen rangaistusten suhteelliset osuudet.

2 §. Pykälään ehdotetaan selvyden vuoksi otettavaksi säännös asian siirtämisestä yhden tuomarin istunnosta tuomioistuimen täysilukuisen kokoonpanon istuntoon. Kun yhden tuomarin istunnon puheenjohtaja toteaa, että yhden tuomarin istunto ei ole päätösvaltainen asiassa, asia on siirrettävä täysilukuisen kokoonpanon käsiteltäväksi. Niin voi käydä esimerkiksi silloin, kun on kysymys rikoksesta, josta laissa on säädetty sellainen rangaistus, että asiaa ei sen vuoksi voida käsitellä yhden tuomarin istunnossa. Siirtäminen voi tulla ajankohtaiseksi myös siitä syystä, että puheenjohtaja katsoo, että rikoksesta on tuomittava sakkorangaistusta ankarampi rangaistus. Lisäksi siirto voi tulla kysymykseen myös asiassa tuomittavan menettämisseuraamuksen tai vahingonkorvauksen vuoksi silloin, kun puheenjohtaja katsoo, että asia niiden tuomitsemisen vuoksi on parempi käsitellä tuomioistuimen täysilukuisessa kokoonpanossa.

Kun asia siirretään toisen kokoonpanon käsiteltäväksi, tuomioistuimen tulisi huolehtia siitä, että asia käsitellään ja myös ratkaistaan samassa tuomioistuimen kokoonpanossa. Sen vuoksi asia tulisi siirtää oikean kokoonpanon käsiteltäväksi niin aikaisessa vaiheessa kuin mahdollista, jotta asiaa ei sen siirtämisen vuoksi tarvitsisi käsitellä uudelleen. Tärkeätä olisi myös se, että yhden tuomarin istunnon puheenjohtaja olisi mukana käsiteltäessä asiaa tuomioistuimen täysilukuisessa kokoonpanossa.

Asian siirtämisestä tuomioistuimen täysilukuisen kokoonpanoon ei voisi hakea muutosta, koska täysilukuinen kokoonpano olisi ehdotuksen mukaan aina toimivaltainen asiassa.

4. Voimaantulo

Laki ehdotetaan tulevaksi voimaan 1 päivänä tammikuuta 1989. Ennen lain voimaantuloa tuomioistuinten tulee ryhtyä suunnittelemaan työskentelyn järjestämistä siten, että yhden tuomarin istunto olisi otettavissa käyttöön vuoden 1989 alussa.

Pääsäännön mukaan asia olisi ratkaistava tuomioistuimessa sellaisessa kokoonpanossa, joka on asian käsitellyt. Kun lakiin ei ehdoteta otettavaksi siirtymäsäännöstä siitä, missä kokoonpanossa on käsiteltävä sellainen lain 1 §:ssä tarkoitettu asia, jossa käsittely on aloitettu ennen lain voimaantuloa tuomioistuimen täysilukuisessa kokoonpanossa, asian käsitelyä olisi lain tultua voimaan mahdollista jatkaa yhden tuomarin istunnossa. Tällöin kuitenkin puheenjohtajana tulisi toimia sellaisen tuomarin, joka on ollut mukana asiaa aikaisemmin käsiteltäessä.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

L a k i**yhden tuomarin istunnossa käsiteltävistä rikosasioista**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Rikosasiassa kihlakunnanoikeus ja raastuvanoikeus on päätösvaltainen myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja, jos syyte koskee rikosta, josta tapaukseen sovellettavassa rangaistus-säännöksessä ei asiassa ilmenevien seikkojen vallitessa tehtynä ole säädetty muuta tai ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai vankeutta enintään yksi vuosi. Tällöin rangaistukseksi ei voida tuomita ankarampaa rangaistusta kuin sakko.

2 §

Jos asiaa 1 §:ssä tarkoitettussa kokoonpanossa käsiteltäessä havaitaan, että asia on käsiteltävä tuomioistuimen täysilukuisessa kokoonpanossa, asia on siirrettävä sanotussa kokoonpanossa käsiteltäväksi.

3 §

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammi-kuuta 1989.

Helsingissä 7 päivänä lokakuuta 1988

Tasavallan Presidentti

MAUNO KOIVISTO

Oikeusministeri *Matti Louekoski*

*Taulukko I*Alioikeuksien istunnossa käsiteltävät riita- ja rikosasiat vuosina 1982—1986^{*)}

	1982	1983	1984	1985	1986
Riita-asiat ^{**)}	49 426	47 255	48 403	50 201	52 191
Rikosasiat	55 928	59 752	59 752	59 050	61 133
Yhteensä	102 354	107 007	108 155	109 251	113 324

^{*)} Suomen virallinen tilasto XXIII C:104, Tilastokeskus 1988^{**)} Lukuun sisältyvät konkurssiasiat ja asunto-oikeuksissa käsitellyt asiat*Taulukko II.* Alioikeuksien istunnoissa käsiteltyjen eri rikosasioiden ja niissä tuomittujen rangaistusten suhteellinen osuus vuonna 1985^{*)}

Rangaistusasteikko	Rikosasioiden suhteellinen osuus %:na	Rangaistusten suhteellinen osuus %:na			
		Sakko	Vankeus	Yht.	
Sakko tai enintään 1 v. vank.	Liikenne rikokset	10	99	1	100
	Rattijuopumus ja kulkun. luovutt. juopuneelle	11	97	3	100
	Vahingonteko	3	98	2	100
	Näpistys	2	100	—	100
	Muu rikos	11	98	2	100
	Yht.	37			
Ankarampi kuin sakko tai enintään 1 v. vank.	Muu omaisuusrikos kuin edellä	28	49	51	100
	Törkeä rattijuopumus	12	4	96	100
	Pahoinpitely	7	82	18	100
	Liikenteen vaarantaminen ja ruumiinvamman tai kuoleman tuottamus	4	94	6	100
	Muu rikos	12	50	50	100
	Yht.	63			
Yht.	100				

^{*)} Suoritetussa vertailussa voitiin havaita, että osuuksissa on 1980-luvulla tapahtunut vain vähäisiä vaihteluja